

Doç. Dr. Ömer İnce¹

Emekli Öğretim Üyesi, İzmir
Türkiye
omerr35@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1579-3141

Öğr.Gör. Devrim Sıla Kara²

Uşak Üniversitesi TÖMER Uşak,
Türkiye
devrimsila.kara@usak.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9544-9876

Bu makale USEAS 2022’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received: 21.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 15.12.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 31.12.2025

Atıf Bilgisi: İnce, Ö. & Kara, S. D. (2025). Şeyh Galib’in Hüsn ü Aşk Mesnevisi’nde Hüsn’ün Aşk’a yazdığı mektup bağlamında geleneğin izini sürmek. *Edebiyat Dil ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 1 (1), 28-41.

Şeyh Galib’in Hüsn ü Aşk Mesnevisi’nde Hüsn’ün Aşk’a yazdığı mektup bağlamında geleneğin izini sürmek

Traces of divan literature tradition in Şeyh Galib's Hüsn ü Aşk Mesnevi

Öz

Toplumsal kültürün sürekliliği tarihin derinliklerine uzanan bilgi, deneyim, folklor, edebiyat ve sanat birikimlerinin korunup geliştirilerek yeni nesillere aktarılmasıyla devam eder. Türk kültürünün en önemli miraslarından biri de sözlü ve yazılı edebiyat zenginliğidir. Asırlar içerisinde gelişen, zenginleşen edebiyat birikimi toplumsal hayatın düşünsel ve duygusal çeşitliliğine bağlı olarak birbirinden farklı söylem zenginliğine sebep olmuştur. Aynı kaynaklardan beslenen ve benzer duyguları barındıran edebiyat sahalarından biri de klâsik edebiyat sahası olmuştur. Klâsik edebiyatın 19.yy da en önemli temsilcilerinden biri Şeyh Galib’dir. Genç yaşta güçlü bir şâir olan Şeyh Galib sanatında tarz olarak Sebki Hindî üslubunu benimseyip tercih etmiştir. Zaman içerisinde bu akımın edebiyatımızdaki önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Şeyh Galib, en önemli eseri olan Hüsn ü Aşk Mesnevisi’ni 18. yüzyılda henüz yirmi altı yaşında iken altı ay gibi kısa bir sürede kaleme almıştır. Dil ve üslup olarak kapalı bir söyleyişte olması yönüyle de bilinmekte olan Hüsn ü Aşk Klâsik edebiyatımıza yeni bir ivme kazandırmıştır. Hüsn ü Aşk değişik sebeplerle akademik ve popüler pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmamızda eserin olay örgüsü içerisinde yer alan Hüsn’ün Aşk’a yazdığı manzum mektuptan hareketle eserdeki Klâsik Edebiyat geleneğinin izleri takip edilerek irdelenip incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk, divan edebiyatı, gelenek, kültür.

Abstract

The continuity of social culture continues through the preservation and development of knowledge, experience, folklore, literature, and art that extends back into history, and their transmission to new generations. One of the most important legacies of Turkish culture is its richness of oral and written literature. This accumulated literature, developed and enriched over the centuries, has given rise to a diverse range of discourses based on the intellectual and emotional diversity of social life. Classical literature is one of the literary fields that draws from the same sources and embodies similar sentiments. One of the most important representatives of classical literature in the 19th century was Şeyh Galib. A powerful poet from a young age, Şeyh Galib adopted and preferred the Sebki-Hindi style in his art. Over time, he became one of the most important representatives of this movement in our literature. Şeyh Galib wrote his most important work, the Masnavi of Hüsn ü Aşk, in a short period of six months in the 18th century, at the age of twenty-six. Known for its linguistic and stylistic vein, Hüsn ü Aşk (Hüsn ü Aşk) has given new impetus to our Classical Literature. Hüsn ü Aşk has been the subject of numerous academic and popular studies for various reasons. This research examines and examines the traces of the Classical Literary tradition in the work, drawing on the verse letter written by Hüsn to Aşk, which is part of the plot.

Keywords: Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk, divan literature, tradition, culture.

Giriş

Türk edebiyatı geleneği içinde uzun bir tarihsel süreklilik gösteren Divan edebiyatı, estetik anlayışı, dil ve söyleyiş özellikleri ile kendine özgü bir edebî dünya inşa etmiştir. Bu edebî gelenek, yalnızca sanatkârane bir ifade biçimi ortaya koymakla kalmamış; aynı zamanda beslendiği dinî, tasavvufî ve kültürel kaynaklar aracılığıyla toplumun zihniyet dünyasını, değer yargılarını ve estetik algısını da yansıtmıştır. Divan şiirinin merkezinde yer alan aşk kavramı ise bu yansımanın en belirgin unsurlarından biri olarak hem beşerî hem de ilahî boyutlarıyla çok katmanlı bir anlam alanı oluşturmuştur. Bu bağlamda Divan edebiyatı, aşkın gelenek içinde nasıl kurgulandığını, âşık-sevgili-rakip üçgeninde hangi semboller ve roller aracılığıyla temsil edildiğini ortaya koyan zengin bir anlatı zemini sunmaktadır.

“Türk edebiyatının umumî gelişimi içinde nazari ve estetik esaslarını İslâmî kültürden alarak meydana gelen ve özellikle örnek kabul ettiği fars edebiyatının her yönden kuvvetli ve sürekli tesiri altında şekillenip belirgin örneklerini vermeye başladığı XIII. yüzyıl sonlarından, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar bünyesini sarsıcı ve zayıflatıcı bir tepki ve değişikliğe uğramadan Arapça ve Farsça kelimelerin geniş ölçüde yer aldığı bir dille varlığını altı asır sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir.” (Akün, 2014, s. 15).

Klasik edebiyatımız, her şeyden önce sanatkârane söyleyişin ürünüdür. Divan şairi, belirli konular etrafında şekillenen bu edebiyatta daha iyi söylemek ve sanatını ortaya koymak durumundadır. Bunu yaparken edebî sanatları ve mazmunları ustalıkla kullanmayı kendisine şiar edinmiştir. Divan şiirinin beslendiği kaynaklar, aynı zamanda onun mazmun dünyasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle din ve tasavvufun yanı sıra şehnâme, halk inançları, tarih, efsaneler ve tabiat gibi unsurlar, divan şiirinde bazen doğrudan edebî sanatlar yoluyla, bazen de bu sanatların yardımıyla mazmun olarak karşımıza çıkmaktadır. Divan şiirinde kullanılan mazmunlar ve edebî sanatlar, bu şiir geleneğinin açıklanmasını ve yorumlanmasını mümkün kılmaktadır (Yekbaş, 2008, s. 191).

Geleneğin ve somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı olan klâsik şiirler, Divan edebiyatı çerçevesinde ele alındığında yalnızca dönemin edebî sanat anlayışını değil, aynı zamanda toplumun sosyo-kültürel yapısını ve siyasi yönlerini de ortaya koyan önemli kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Divan edebiyatında şiirlerin temel konusunun aşk olduğu söylenebilir. Bu aşk örüntüsü; vefasız sevgili, âşık ve aynı sevgiliye âşık olan rakipler etrafında şekillenen bir yapı arz eder. Divan şiirinde her türlü cefaya katlanan ve bu cefadan adeta mutluluk duyan vefalı âşık rolü genellikle erkeğe; âşığın çektiği aşk ızdırabına karşılık vermeyerek onu üzen, zalim sevgili rolü ise kadına atfedilmiştir.

Divan edebiyatı geleneği içerisinde aşk kavramı iki şekilde işlenmiştir: Beşerî aşk ve ilahî aşk. Bir sanat nesnesi olarak ele alınan aşk, ister beşerî ister ilahî olsun, şiir ile okuyucu arasında çoğunlukla bir köprü vazifesi görür. Sevgiliye duyulan aşk ve özlem, âşığın ağzından aktarılır. Bu bakımdan divan şairi, şiirini kurgulamaya başladığı andan itibaren tutkulu bir “âşık” konumuna bürünür. Gelenek çerçevesinde ele alınan bu aşk türlerinde sevgili naz makamında, âşık ise niyaz makamındadır. Maşuk; sultan, âşık ise kul, köle ya da dilenci konumundadır. Bu

tarz şiirler tasavvufî bir zemine de uyarlanabildiğinden her iki aşk türünü de içinde barındırabilmektedir. Buna karşın her divan şiirine tasavvufî bir bakış açısıyla yaklaşmak ne kadar yanlışsa, her şiiri yalnızca beşerî aşk anlatısı olarak değerlendirmek de o denli yanlıştır. “Hem şiiri söyleyen şair hem de şiiri okuyan okuyucu bu iki farklı algılamayla baş başadır. Yani şair de okuyucu da söz konusu beyitleri beşerî zevkle yazmış, dinlemiş olabilir. Ancak geleneğin hep insan sevgisini de kuşatan bir ilahî sevgiye yöneldiğini, şairlerin de bu geleneğin mimarları olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Hatta yazılış amacını beşerî duyguların oluşturduğu dizelerin dahi bu gelenek sebebiyle tasavvufî yoruma tabi tutulduğu bilinen bir gerçektir” (Karaismailoğlu, 2007, s. 274). Divan edebiyatındaki sevgili profili, statü olarak ulaşılmaz bir konumdadır. Buna karşın âşık profili, sevgilinin bu ulaşılmazlığından farklı bir haz ve zevk duymaktadır. Bu durum, pek çok beyitte şem’-pervâne, şâh u gedâ gibi tezatlar içeren benzetmelerle ifade edilmektedir. Gerçek hayatta belki de hiç bilinmeyen, tanınmayan ve karşılaşılmaması mümkün olmayan bir sevgili ile gördüğü tüm ezâ ve cefaya rağmen onun dizinin dibinden ayrılmayan bir âşık tipi söz konusudur. İlk bakışta basit bir aşk hikâyesi gibi görünse de yaşanan aşkın yüceliği, âşığın dert çekmekten memnuniyet duymasında gizlidir. “Divan şiiri oldum olası âşıktır. Bu aşk onulmaz bir derttir. Ama o, bu dertten memnundur. Bu derdin dermanı da bu derdin kendisidir. Onun için hekim boş yere ilaç vermeye kalkmasın” (İz, 1999, s. 22).

Bu anlatı çerçevesinde bir de rakip tipi yer almaktadır. Rakip, âşık ile sevgili arasına girerek sevgilinin aklını karıştıran ve âşığın daha fazla cefa çekmesine sebep olan üçüncü şahıstır. Zalim sevgili, rakibin kendisine olan ilgisine karşılık vererek âşığa daha fazla acı çektirir.

Divan edebiyatında temelde aşkı terennüm eden şairlerin bir kısmı konuyu beşerî boyutta ele alırken bir kısmı ise tasavvufî boyutta işlemiştir. Anlatılan aşk türü farklılık gösterse de anlatım biçimi, teşbih unsurları ile sevgili, âşık ve rakibin özellikleri büyük ölçüde aynıdır. Sevgili tektir; onun benzeri yoktur. O en güzel olandır ve tüm iyi özellikler onda toplanmıştır. Bu âlemde onun gibi bir güzel daha yoktur (Bügan, 2017, s. 3).

Şeyh Galib’in Hüsn ü Aşk mesnevisinde ise geleneksel anlatımlarda sıkça rastlanan ve genellikle aşına olunan sevgili-âşık ilişkisinden farklı olarak tasavvufî aşkı merkeze alan bir yolculuk anlatılmaktadır. Beşerî aşk sembolleri aracılığıyla ilahî aşka ulaşma çabası ve bu yolda çekilen çile ön plana çıkarılmaktadır. Bu çile anlatılırken zaman zaman geleneğin dışına çıkıldığı da açıkça görülmektedir. Gelenekte âşık rolü erkeğe, acımasız ve vefasız sevgili rolü ise kadına atfedilirken Hüsn ü Aşk mesnevisinde bu rollerin anlatının başında yer değiştirdiği görülmektedir.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması mahiyeti ve sınırları tanımlanmış bir durumu çeşitli nitel veri kaynaklarına dayalı olarak derinlemesine inceleyip açıklamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Subaşı ve Okumuş, 2017).

Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk mesnevisinde Hüsn'ün Aşk'a yazdığı mektup Divan edebiyatı gelenekleri kapsamında incelenmiştir. Araştırmanın amacı, belirli bir duruma ilişkin derinlemesine araştırma yapmak ve sonuçları ortaya çıkarmaktır. Bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 83). Bu çalışmada bir durum tespiti yapıldığından bu desen kullanılmıştır.

Bulgular

Mektubun tamamı aşkıktan sevgiliye yazılmıştır. Mektup gönülde yanan ateşin sevgiliye yansıtılmasıdır. Ancak bu mektubun bir farkı vardır. Zalim sevgili, olünü üstlenen erkek karakterdir. Bu durumda Divan edebiyatı geleneğinden ayrılma görülür. Divan edebiyatında her zaman zalim bir sevgili rolünü kadın karakterler üstlenmiştir. Cefa çekmeye razı olan, bu uğurda hayatını ortaya koyan erkek karakterlerdir.

Aşağıda Hüsn ü Aşk mesnevisinden alınmış olan mektubun tüm beyitleri bulunmaktadır. Beyitler ve çevirileri Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan'ın Hüsn ü Aşk* kitabından alınmıştır.

Ser-nâme-i nâme nâm-ı Yezdân

Kayyûm u Kadîm ü Hayy ü Rahmân (M.864)

(‘Mektubuma Kayyûm, Kadîm, Hayy ve Rahmân olan yüce Allh’ın adı ile başlarım’)

Yerden göği eyleyen ser-efrâz

Gökden yere rahmet eden ifrâz (M.865)

(Tanrı), göğü yerin üstünde tutan; gökten de yere rahmet yağdırandır.)

Vîrân eden ârzû sarâyın

İşkeste eden ümîd pâyın (M.866)

(Arzu sarayını yıkan, ümit ayağını da kırandır)

Kâm-âver eden heves-gerânı

Nâm-âver eden sühan-verânı(M.867)

(Şiddetli arzu çekenleri isteklerine kavuşturan; söz ustalarını şan şöhrat sahibi eyleyendir)

Nîk ü bedi yokdan eden îcâd

Mansûbe-küşâ-yı rind ü zühhâd(M.868)

(İyi ve kötüyü yokken icat eden, rintler ve zahitlerin birbirleri ile oynadıkları oyunun açmazını çözendir)

* Doğan, M. N. (2002). Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk -Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar-, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Îsâr ola ba'd ez î'n tahiyyet

Ol zâta k'odir şefî'-i ümmet(M.869)

(Ondan sonra saygı ve dua, ümmetin şefaathçısı olan zata)

Ashâb-ı güzîn ü âl ü evlâd

Ber cümle-i şân selâmhâ bâd(M.870)

(Ve selâm onun bütün seçkin arkadaşlarına, soyuna sopuna...)

Bu nâme o yâr-ı câna gitsin

Bir âhdır âsmâna gitsin (M.871)

(Bu mektup ruhumun o vazgeçilmez sevgilisine gitsin; bir ah dumanıdır, göğsü doğru yükselsin)

Gerçi gam-i dil beyân olunmaz

Âteş gibidir nihân olunmaz (M.872)

(Her ne kadar gönül derdi anlatılmasa da; ateş gibi olduğundan, gizlenemez de)

Bu nâme ki bir fakîrdendir

Gönli gibi kâğıdı şikendir (M.873)

Bir zâlimedir ki pâdşehdir

Nâmem nazârında hâk-i rehdir (M.874)

(Bu mektup, gönlü kâğıt gibi bölük bölük olan bir fakirden, gözünde o kâğıdın ayağının tozundan farkı olmayan zalim bir padişaha yazılmıştır)

Ey bendesine enîs olan şâh

Şimdi ne sebepten etdin ikrâh (M.875)

(Ey önceleri kölesi ile dost olan padişah; şimdi ne yüzden ondan uzaklaştın?)

Manzûrun olan şikeste bendim

Şimdi kime bestesin efendim (M.876)

(Eskiden yüzüne şefkatle baktığın bendim; sen şimdi kime bağlandın, a efendim?)

Gerçi bilirim cüdâ degilsin

Ol rütbe de bî-vefâ degilsin (M.877)

(İyi biliyorum ki, benden ne bütünüyle uzaksın; ne de o derecede vefasızsın)

Hep bildigimi tüketti hicrân

Bîmâr olan eylemez mi hezyân (M.878)

(Ama ayrılık bütün bildiklerimi tüketti...Hasta olan sayıklamaz mı?)

Bir dâhiyedir ki düşdi nâgâh

Encâmını vuslat ede Allâh (M.879)

(Bu öyle bir bela ki, ansızın gelip çattı... Allah, sonunu kavuşmaya dönüştürsün!)

Düşdümse niyâza nâzenînim
Elden ne gelir kafes-nişînim (M.880)

(A benim nazlım, eğer yalvarma yakarma durumuna düştümse çok görme, elimden başka ne gelir; kafese kapanmışım!)

Zen her ne kadar ki tığ-zendir
Sâz-ı emeli bozuk düzendir (M.881)

(Kadın dilinin kılıcını ne kadar iyi kullanırsa kullansın; onun arzusunun sazı bozuk düzen çalar)

Ol dem ki seninle hem-nefesdim
Ser-mest-i piyâle-i hevesdim (M.882)

(Seninle birlikte olduğum zamanlarda heves şarabı ile sarhoştum)

Ma'lûm idi kim ne gûnedir hâl
Ger merd isen etme sen de ihmâl (M.883)

(O zaman durumun nasıl olduğunu sen çok iyi biliyordun... eğer erkeksen, sen de bugün beni anlamayı ihmal etme!)

Ol hâl güm oldu bî-mecâlim
Âvâre idim şikeste-bâlim (M.884)

(O durum ortadan kalktı ve ben şimdi çok bitkinim.)

Bu şehre gam-ı firâk geldi
Vuslat gidip iştiyâk geldi (M.885)

(Bu şehre ayrılık derdi geldi; kavuşma gitti ve yerini arzu ve hasret aldı!)

Hayret bana vasla oldu mâni'
Bir nâmeye sen de olma kâni' (M.886)

(Hayret benim sana kavuşmama engel oldu; sen de bir mektupla yetinme!)

Makbûl dutar mı şer'-i himmet
Nâçâr işin ede ehl-i kudret (M.887)

(Yardım ve iyilik şeriatı, kudret sahiplerinin çaresizce yapılan işleri yapmasını uygun görür mü?)

Farz eyleyelim ki hâk-sârım
Yok şübhe ki hâk-i pâ-y-i yârim (M.888)

(Kabul edelim ki, ben toz toprak içinde perişanım; hiç şübhe yok ki sevgilinin ayağının toprağı olmuşum)

Hurşîd ki şâh-ı âsmândır
Ger zerreyi saymaya yamandır (M.889)

(Güneş ki gökyüzünün padişahıdır eğer bir küçücük toz zerresine itibar etmezse, bu yaman bir şeydir)

Ey hâlîme rahmi olmayan yâr
Fikr eyle ki rûz-i âhiret var(M.890)

(Ey benim halime acımayan sevgili; düşün ki ahiret günü var!)

Yıllarca gül-i bahârın oldum
Âhir ki hazân erişdi soldum (M.891)

(Yıllarca senin baharının gülü olmuştum; sonunda hazan geldi ve ben soldum)

Etdim sana cân u serle rağbet
Hem kudretim oldığınca hizmet (M.892)

(Sana canla başla gönül verdim; gücüm olduğu kadar da hizmet ettim)

El-ân ki hâlim oldı müşkil
Terk etme bu zârı merhamet kıl (M.893)

(Hâlimin sarpa sardığı ve zor durumda kaldığım şu anda bu zavallıya merhamet et!)

Benden sana gayri olmaz ikbâl
Vasl u ecelimden etme ihmâl (M.894)

(Benim artık senden başka bir arzum yok; ihmal etme de , ya beni sana kavuştur ya da beni ecelime yetir)

Ya vasl ile senden alırım kâm
Ya merg ile zinde eylerim nâm (M.895)

(Ben ya sana kavuşarak meramıma ulaşırım; ya da bu yolda ölerек adımı edebileştiririm)

Hayret beni kıldı zâr u muztar
Gayret sana düşdi ey dil-âver (M.896)

(Hayat beni ağlatıp inletti ve çaresiz bir durumda bıraktı... Ey yiğit, artık gayret sana düşüyor!)

Ger var ise sende bana rağbet
Var âh u figâna eyle âdet (M.897)

(Eğer bana karşı biraz ilgin varsa, sen de feryat ve figan etmeye başla!)

Elbetde kabîle gûş ederler
Vaslımla seni hamûş ederler (M.898)

(O zaman umulur ki, kabile insanları bunu duyarlar da seni benim vuslatımla sakinleştirirler!)

Âzürde isen bu mâcerâdan
Cevr eyleme havf kıl Hudâ'dan (M.899)

(Eğer bu olan bitenden incindiysen bile, Allah'tan kork da zulüm ve haksızlık yapma!)

Ben eylemedim bu derdi îcâd

Senden bana oldu bunca bî-dâd (M.900)

(Bu dersi ben icat etmedim; bunca zulüm bana hep senin yüzünden geldi)

Ey ahterimi siyâh eden mâh

Vehm eyle ki müntakimdir Allâh (M. 901)

(Ey benim yıldızımı karartan ay; yaptıklarından kork, çünkü Allah intikam alıcıdır!)

Bir âfete sen de dûş olursun

Âhım gibi şu'le-pûş olursun (M.902)

(Sonra sen de bir afete tutulursun da ahım gibi alev gömleğini giyersin!)

Hasretde koma bu hâk-sârı

Bir sözle tesellî eyle bâri (M.903)

(Bu sefili hasrette bırakma da, bari bir sözle olsun teselli ediver!)

Şükr eyle Hudâ'ya ey semen-ten

Ya sen ben olaydın âh ben sen (M.904)

(Ey yasemin tenli! Allah'a şükret; ya sen ben olaydın, ah, ya ben sen olaydım?)

Rüsvâyılığım edersen ikrâh

Göster bana doğrusın nedir râh (M.905)

(Bu yüzüzlüğünden utanıyorsan; göster o zaman bana doğru yol hangisidir!)

Âşıkda hayâ karâr eder mi

Mikdârını şey güzâr eder mi (M.906)

(Âşıkta utanma duygusu bulunur mu? Bir şey kendi miktarını aşabilir mi?)

Sende bilirim bu derd yokdur

Çarhın belî rûzgârı çokdur (M.907)

(Sende bu derdin olmadığını biliyorum; ama unutma , feleğin cilveleri çoktur!)

Ma'lûm degil verâ-yı perde

Çok bilmeyen uğradı bu derde(M.908)

(Perdenin ötesinde nelerin olup bittiğinden kimse haberdar değil; nice bilmeyenler ansızın bu derde düştüler!)

Belli ki kabîle içre âdet

Senden banadır hemîşe rağbet (M.909)

(Kabile içinde usul ve âdet bellidir; senin bana ilgi ve sevgi beslemen gerekiyor)

Er kim ede nâm-zedden ikrâh

Duhter kalır evde hâh-nâ-hâh (M.910)

(Erkek eşi olacak kızı istemezse, o kız ister istemez evde kalır)

Benden gam u derd ü sûz-ı takrir
Senden biter iş sen eyle tedbîr (M.912)

(Bana düşen, sana içimdeki ızdırap, dert ve itiraf ateşini sunmaktır. İş sende bitiyor; çareyi sen bulacaksın)

Söz erdi hitâma işte ey mâh
Hayr ede netîcesini Allâh (M.913)

(Ey ay yüzlüm, işte söz sona erdi; sonucunu Allah hayretsin!..)

Mektup 864 numaralı beyit ile başlar, 913 numaralı beyit ile son bulur. 864- 870 arası numaralı beyitlerin tamamı bir münacaat niteliğinde olup; Allah’a selam, sıfatlarına övgü, rahmet ve mucizelerinin anlatıldığı bölümdür. Mektuba 871 numaralı beyit ile giriş yapılır. Mektubun Hüsn’den Aşk’a yazılmış olması ve Hüsn’ün aşkını açıkça itiraf etmesi, gönlünde yanan aşk ateşinin artık gizlenemez hâle geldiğini göstermesi bakımından âşık-sevgili ilişkisindeki dengelerin değiştiğini ve bu yönüyle Divan edebiyatı geleneğinden belirgin bir biçimde uzaklaşıldığını ortaya koymaktadır. Gelenekte genellikle aşkını dile getiren taraf âşık iken, burada bu rolün Hüsn tarafından üstlenilmesi anlatının merkezinde yer alan dönüşümün ilk işaretlerinden biridir.

871 numaralı beyitte yer alan “Bu mektup ruhumun vazgeçilmez sevgilisine gitsin; bir âh dumanıdır, göğe yükselsin” ifadeleri, Hüsn’ün aslında gizlenmesi gereken aşkını artık saklamadığını ve açıkça itiraf ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. 872 numaralı beyitte ise gönül derdinin kadın tarafından dile getirilmesinin geleneksel kabullere aykırı olduğunun farkında olunduğu; ancak ateş benzetmesi aracılığıyla bu aşkın artık gizlenemez bir hâl aldığı vurgulanmaktadır. 873 numaralı beyitte Hüsn, kendi gönlünü parçalanmış bir kâğıda benzeterek yaşadığı acıyı somutlaştırır. Bu beyit, önceki beyitlerle birlikte değerlendirildiğinde, gönülde yanan aşk ateşinin Hüsn’ün yüreğini parçaladığı ifade edilmektedir. Söz konusu üç beyitte yer alan benzetmeler ve yakarışlar, Divan edebiyatı geleneğinde genellikle âşığın çektiği cefaya ait izleri taşımakta; ancak bu kez bu rol sevgili konumundaki Hüsn’e yüklenmektedir.

874 numaralı beyitte zalim padişah karakterinin Aşk’a atfedildiği görülmektedir. 875 numaralı beyitten itibaren ise Hüsn’ün, sevgiliden aşkına karşılık alamaması nedeniyle sitemkâr bir söyleme yöneldiği dikkat çeker. “Ey önceleri kölesi ile dost olan padişah”, “Eskiden yüzüne şefkatle baktığın zavallı bendim”, “A benim nazlım”, “Kafese kapanmışım” gibi ifadeler aracılığıyla Hüsn’ün Aşk’a yönelik sitemleri dile getirilmektedir. Bu sitemler, gelenekte âşığa özgü olan yakınma söyleminin sevgiliye aktarılması bakımından anlamlıdır.

881 numaralı beyitte yer alan “Kadın dilinin kılıcını ne kadar iyi kullanırsa kullansın, emel sazi bozuk düzen çalar” dizelerinde, kadının sözlerini ne kadar ustalıkla kullanırsa kullansın bunun gelenek dışı kabul edildiği için karşılık bulamayacağı anlatılmaktadır. “Emel sazi” ifadesi, sözlerin ritim ve ahenkle birleşerek bir musiki oluşturması beklentisini simgeler. Ancak bu sözler, geleneksel kabuller nedeniyle sevgili tarafından anlamlandırılmaz; ortaya bir musiki

değil, yalnızca bir gürültü çıkar. 883 numaralı beyitte geçen “Eğer erkeksen, sen de vaziyeti anlamamazlıktan gelme” sözleriyle Hüsn'ün ilgisini açıkça ortaya koyduğu; buna karşın Aşk'ın bu ilgiyi görmezden geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum, 881 numaralı beyitle birlikte değerlendirildiğinde, erkek karakter olan Aşk'ın bu söylemi anlamasının geleneksel yapı gereği mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zira Divan edebiyatı geleneğinde zalim sevgili rolü çoğunlukla erkek karakterlere atfedilmemektedir.

890 numaralı beyitte yer alan “Ey benim hâlîme acımayan sevgili! Düşün ki ahiret günü var” ifadesiyle Hüsn, sevgilinin çektiği cefalar nedeniyle ahiret gününde hesap vereceğini hatırlatmaktadır. Burada sevgilinin fitratı gereği acımasız olduğu vurgulanır. 891 numaralı beyitte geçen “Yıllarca senin baharına gül olmuştum” ifadesiyle, âşığın sevgilisinin varlığıyla hayat bulduğu anlatılmaktadır. Çiçeklerin uygun koşullarda yetişmesi gibi, âşık da sevgilisinin ilgisiyle varlık kazanır. “Sonunda hazan erişti ve ben soldum” ifadesi ise ilginin kesilmesiyle baharın sona erdiğini, yerini sonbaharın aldığını simgeler. Gülün yetişebilmesi için güneş ve sıcaklık ne kadar gerekliyse, âşığın yaşayabilmesi için de sevgiliden gelecek en küçük ilgi o denli gereklidir. Sonbahar havası bu koşulları karşılayamadığından âşık solup tükenmektedir. Bu bağlamda âşığın tek merheminin sevgili olduğu, ancak ondan da mahrum bırakıldığı görülmektedir.

907 numaralı beyitte Hüsn, sevgilinin kendisine gönlü olmadığını bildiğini; ancak bunun her zaman böyle sürmeyebileceğini ve kaderin bu duruma müdahale edebileceğini dile getirir. 909 numaralı beyitte adı geçen “kabile” ile kastedilen Divan edebiyatı geleneğidir. Mektup boyunca yalvaran ve aşkını haykıran Hüsn, bu durumun aslında alışılmış olmadığını; geleneğe göre Aşk'ın ona ilgi duyması ve bunu itiraf etmesi gerektiğini ifade eder. Bu beyitte, mektubun başından itibaren hissedilen gelenekten kopuşun farkında olunduğu ve bu kopuşun Şeyh Gâlib tarafından bilinçli bir tercih olarak kurgulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hüsn ü Aşk'ın yazılış amacında da belirtildiği üzere eser, “yazılmayan yazma” arayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmış; kendi dönemi içerisinde hem geleneğin izlerini taşımış hem de bu geleneğe yeni bir soluk kazandırmıştır.

Mektubun sona erdiği bölümü takip eden 914 numaralı beyitte Hüsn, mektubunu Aşk'a ulaştırması için Sühan'a verdiğini belirtmektedir. *Kutadgu Bilig*'de soyut kavramların kişileştirilerek olay kahramanı hâline getirilmesine benzer şekilde, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde de aynı anlatım tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda “söz” anlamına gelen Sühan, teşhis ve istiare sanatıyla olay kahramanı olarak kurgulanmış ve metinde bir ulak işlevi üstlenmiştir. Metinde Sühan için yapılan “Hüthüt kuşu” benzetmesi de bu ulaklık fonksiyonunu pekiştiren sembolik bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Şeyh Galib'in şiir anlayışı, yalnızca kendi yaşadığı dönemde değil, günümüz edebiyat dünyasında da kabul görmeye ve etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Şair, edebiyat dünyasına ışık tutan ve sonraki kuşaklara ilham veren önemli bir isimdir. Onun şiiri, beyitlerinde “söylenmeyeni söyleme” arayışı çerçevesinde gelişmiştir. Bu anlayışın temel

nedenlerinden biri, Şeyh Galib'in Türk edebiyatında Sebk-i Hindi akımının en güçlü temsilcilerinden biri olmasıdır. Sebk-i Hindi, az sözle derin ve çok katmanlı anlamlar ifade etmeyi amaçlayan bir şiir anlayışını benimser. Babacan'ın (2012) da belirttiği üzere Şeyh Galib, bu akımı benimseyen şairler arasında, Sebk-i Hindi'nin şiire yansıması ve edebî nitelikleri üzerine en fazla yorum yapan isimdir. Döneminde bu akım farklı adlarla anılsa bile Galib, kendisinin belirli bir vadiye yürüdüğüne farkındadır ve kendi iradesiyle bu yolda ilerlemeye devam ettiğini ifade eder. Bu bağlamda izlerini takip ettiği başlıca isimler Şevket-i Buharî ve Mevlânâ'dır. Şeyh Galib, Şevket-i Buharî'nin üslubunu çoban elbisesine benzetir; bu elbisenin dikişlerinin ise Mevlevilik ipinden geldiğini söyleyerek tasavvufî geleneğe yaptığı göndermeyi açıkça ortaya koyar.

Şeyh Galib, benimsediği bu şiir anlayışının izlerini eserlerinde belirgin bir biçimde yansıtmıştır. Bu etkileri, özellikle Hüsn ü Aşk mesnevisinde açıkça görmek mümkündür. Söyleyişte yeniliği savunan şair, bu yönüyle Divan edebiyatı geleneğinin sınırlarını zorlamış ve edebiyata yeni bir soluk kazandırmıştır. Galib, olay örgüsünü kurarken yer yer gelenekten uzaklaşmakta; ancak eserin sonunda yeniden geleneğe dönerek mesnevisini tamamlamaktadır. Bu çalışmada da söz konusu yaklaşımın bir örneği olarak mesnevîde yer alan bir mektup incelenmiştir. Mektuptaki beyitler değerlendirildiğinde, kullanılan benzetmelerin kadın karakter tarafından erkek karaktere yöneltildiği görülmektedir. Oysa geleneksel Divan edebiyatı anlayışına göre bunun tersinin olması beklenir. "Zalim padişah", "nazlı", "kafese kapanmak" gibi ifadeler, yaygın olarak kullanılan gül-bülbül ve âşık-sevgili metaforlarının dışına çıkarak farklı bir anlatım düzlemi oluşturur. Bu söylemler, kadın karakterin erkek karaktere aşk sebebiyle acı çektiği bir kurgunun üzerine inşa edilmiştir. Hüsn'ün aşkını itiraf ettikten sonra bunun yanlış olduğunu dile getirmesi de bu olay örgüsünün bilinçli olarak kurgulandığını ve Şeyh Galib'in geleneğin dışına bilerek çıktığını göstermektedir. Mektubun son bölümlerinde ise yeniden geleneğe dönüş dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Galib, hem kendi özgün üslubunu yansıtmış hem de Divan edebiyatı geleneğine bağlılığını sürdürmüştür.

Şeyh Galib, kahramanlarını karakterize ederken İslam tasavvufundan, Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı kıssalardan ve kendi güçlü hayal dünyasından yararlanır. Aşk'ın kuyuya düşmesi, normalde önce Aşk'ın Hüsn'e âşık olması beklenirken Hüsn'ün Aşk'a âşık olması durumu, Kur'an'daki Hz. Yusuf kıssasını hatırlatmaktadır (Bingöl, 2013, s. 213). *Hüsn ü Aşk*'ta dikkat çekici bir biçimde Hüsn, kaderin akışına ters düşerek Aşk'a âşık olur. Âlemi süsleyen Hüsn, bu yönüyle Yusuf kıssasındaki Züleyha'yı çağırıştırır; maşuk olması beklenirken âşık konumuna geçer. Hüsn imkânsız bir arzuya tutulmuşken, Aşk ise duygularını gizli tutmaktadır (Bingöl, 2013, s. 210). Bu durum, eserin alegorik yapısını derinleştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Mesnevinin tamamı dikkate alındığında *Hüsn ü Aşk*, beşerî aşk üzerinden ilahî aşkı anlatan alegorik bir eser niteliğindedir. Mektup bölümü dışında da gelenekten ayrılmanın çeşitli izlerine rastlanmaktadır. Âşık, sevgili ve rakip üçgeni bağlamında rakip karakterin, güzel bir kadın kılığına giren Hüsruba olması bu duruma örnek teşkil eder. Gelenekte rakip genellikle erkek bir karakter olarak karşımıza çıkarken, burada âşığın kafasını karıştırmak ve âşıkla sevgili

arasına girmek üzere bir kadın karakterin konumlandırıldığı görülmektedir. Aşk'ın tasavvufi yolculuğunda, yani Hüsn'e (sevgiliye) ulaşma sürecinde karşısına çıkan Hüsruba, hem bir rakip hem de bu manevî yolculuğun tamamlanmasını engellemek için gönderilmiş bir sınav unsuru olarak işlev görür. Aşk'ın bu engelleri aşarak yoluna devam etmesi sonucunda Hüsn'e kavuşması, aynı zamanda ilahî yolculuğun da tamamlandığını simgeler. Eser boyunca zaman zaman gelenekten uzaklaşan ve hatta geleneğin tam karşısında duran olaylara yer verilse de mesnevi, nihayetinde Divan edebiyatı geleneğine dönüşle sona ermektedir.

Kaynakça

Akün, Ö. F. (2014), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: İSAM Yayınları.

Bingöl, U. (2013). Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Şahısların Dünyası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(4), 206-229.

Bugan, F. (2017), Divan Şiirindeki Âşığa Dair, INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH CONGRESS, (20-22 Nisan), İstanbul, TÜRKİYE.

Doğan, M. N. (2002). *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk -Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar-*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

İz, F. (1999), *"Divan Şiiri", Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, İstanbul: YKY Yay.

Karaismailoğlu, A. (2007), Klasik Şiirdeki Aşk Söyleminin Dayanakları, 1. Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu.

Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.

Yekbaş, H. (2008). Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 189-217.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar(lar), bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar(lar) bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, araştırmacılar arasında eşit bir iş birliği ile yürütülmüş ve raporlanmıştır.

Benzerlik Oranı

Makalede %9 benzerlik oranı bulunmaktadır.

Extended Abstract

Classical poems, the bearers of tradition and intangible cultural heritage, can be viewed within the framework of Divan literature as a resource for examining these poems, revealing not only the literary artistic understanding of the period but also the socio-cultural structure and political aspects of society. It can be said that love constitutes the fundamental subject of poems in Divan literature. This love pattern, characterized by the unfaithful lover, the lover, and rivals in love with the same beloved, are the cornerstones of this artistic tradition. In Divan poetry, the role of the faithful lover, who endures all kinds of suffering and derives pleasure from this suffering, is attributed to the man; the role of the cruel lover, who hurts the lover by not reciprocating his suffering, is attributed to the narcissistic woman.

Within the Divan literary tradition, the concept of love has been explored in two ways: human love and divine love. Love, considered an object of art, whether human or divine, often serves as a bridge between the poem and the reader. The love and longing for the beloved are conveyed through the lover's voice. In this respect, the divan poet is a passionate "lover" from the moment he begins composing his poetry. Whether love is divine or human, as considered within the framework of tradition, the beloved is in the realm of coquetry, while the lover is in the realm of supplication. The beloved is the sultan, while the lover is the servant, slave, or beggar. Because such poems can be adapted to a Sufi context, they can encompass both kinds of love. However, just as it would be wrong to view every divan poem through a Sufi lens, it would also be wrong to label every poem as expressing human love. Both the poet who recites the poem and the reader who reads it are faced with these two distinct perceptions. In other words, both the poet and the reader may have written and listened to the couplets in question with human pleasure. However, it is important to remember that tradition has always gravitated toward a divine love that encompasses human love, and that poets are the architects of this tradition. It is a well-known fact that even lines whose purpose is human emotions are subjected to Sufi interpretation due to this tradition. (Karaismailoğlu, 2007: 274)

The letter begins with couplet 864 and concludes with couplet 913. Couplets 864-870 are all in the nature of a supplication, offering greetings to God, praising His attributes, and describing His mercy and miracles. The letter begins with couplet 871. The fact that the letter is written from Hüsn to Aşk, his confession of love, and his declaration that the burning fire of love in his heart can no longer be concealed, demonstrates a shift in the balance of power in the lover-beloved relationship and a departure from the traditions of Divan literature.

Following the letter's conclusion, couplet 914, Hüsn explains that she gave her letter to Sühan to deliver. Just as the characters of Kutadgu Bilig are identified and featured as characters within the text, the same method is employed in the Hüsn ü Aşk masnavi. For example, although "Sühan" is used as a word meaning speech, it is identified in the text and featured as the protagonist through metaphor. Sühan is used as a messenger hero in the text. The text compares Sühan to a "hoopoe bird."

When we examine the entire Masnavi, "Hüsn ü Aşk" (Hüsn ü Aşk) is an allegorical work that depicts divine love through human love. Traces of a departure from tradition are also evident outside the letter. In the metaphors of lovers, lovers, and rivals, the rival is Hüşrubâ, who disguises herself as a beautiful woman. While there should be male characters as rivals, a female character is present to confuse and come between the lover and the beloved. Hüşrubâ, who appears to prevent Aşk from straying from the path on his Sufi journey to reach Hüsn (the beloved), is both a rival and an obstacle sent to prevent his Sufi journey from being completed. Aşk overcomes these obstacles and continues on his path, finally reuniting with his beloved Hüsn and completing his divine journey. Even though there are occasional departures from tradition and events that are completely opposite to tradition throughout the work, the masnavi ultimately ends by returning to the tradition of Divan literature.